

ЕКОНОМІКА ПРОМИСЛОВОСТІ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА

INDUSTRIAL ECONOMICS AND ORGANIZATION OF PRODUCTION

УДК 338

СИСТЕМА ФОРМУВАННЯ І ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

С.В. Філіппова, д.е.н., професор

О.С. Дашковський

Одеський національний політехнічний університет, Одеса, Україна

Філіппова С.В., Дашковський О.С. Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства.

Визначено та розглянуто основні елементи системи економічної безпеки підприємства. Пропонується проектування системи економічної безпеки підприємства розглядати, як самостійний напрямок управлінської діяльності.

Ключові слова: економічна безпека підприємства; проектування системи економічної безпеки підприємства; ресурсний потенціал підприємства

Філіппова С.В., Дашковський А.С. Система формирования и обеспечения экономической безопасности предприятия.

Определены и рассмотрены основные элементы системы экономической безопасности предприятия. Предлагается проектирование системы экономической безопасности предприятия рассматривать как самостоятельное направление управленческой деятельности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, проектирование системы экономической безопасности предприятия, ресурсный потенциал предприятия

Filyppova S.V., Dashkovskyy A.S. System development and economic security of the enterprise.

Defined and the basic elements of economic security. Methods of forming a system of economic security. A projection of economic security to consider, as an independent line of management.

Keywords: economic security of the enterprise; system design economic security, resource potential of the enterprise

Ситуація, що склалась у суспільстві та в економічній системі, зумовила багато непередбачуваних небезпек і загроз для існування і господарської діяльності підприємств. Гостра проблема нестачі фінансових ресурсів для ведення бізнесу, нестабільна політико-економічна ситуація в державі, надзвичайно високий рівень конкуренції – всі ці обставини ставлять перед підприємством вимоги щодо створення ефективної системи формування і забезпечення економічної безпеки підприємства. Забезпечення умов ефективного розвитку підприємства є вирішальним на сьогодні і ґрунтується на безпеці його економічної діяльності на всіх її рівнях: держави, регіону, галузі, власне підприємства, і кожної особи. Для формування економічної безпеки підприємства, перебудови організаційно-управлінської системи необхідне чітке осмислення сутності і принципів економічної безпеки. Тому побудова системи економічної безпеки та створення умов для її забезпечення представляється одним з найбільш актуальних напрямів сучасної економічної науки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Безпека економічної діяльності є предметом аналізу досить широкого кола дослідників – в зарубіжній літературі ці питання розглядаються переважно в рамках проблем менеджменту та аналізу наслідків ринкових дій, а у вітчизняних розробках – як важлива характеристика проведення ринкових реформ. Слід відзначити великий внесок у розробку цієї проблематики з боку наступних вчених, які аналізують загальні питання економічної безпеки як на рівні підприємства, так і в масштабах держави та держави: М.А. Бендиків [1], Е.Н. Волкова [2], Л.О. Коробчинський [3], С.Н. Мищенко [4], В.К. Сенчагов [5], Л.П. Гончаренко, Е.С. Куценко [6], А.В. Колосов [7], та ін. Аналіз опублікованих робіт зарубіжних і вітчизня-

них вчених і фахівців дозволяє зробити висновок про недостатній ступінь систематизації методологічних основ системи формування і забезпечення економічної безпеки підприємства. У сучасній науковій думці фактично немає єдиного системного підходу до створення теоретичної моделі системи формування і забезпечення економічної безпеки підприємств. Відсутність такої моделі призводить до того, що на практиці організують забезпечення економічної безпеки безсистемно та однобоко, зводячи до охорони. У той же час, в літературі з дослідження питань економічної безпеки представлений найширший спектр напрямків захисту підприємства, пов'язаний з його господарською діяльністю: охорона майна, фінансова, інформаційна, кадрова безпека і т.д.

Метою статті є розробка теоретичної моделі системи формування і забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу

Система економічної безпеки підприємства – це сукупність взаємопов'язаних елементів (спеціальних структур, засобів, методів і заходів), здатних забезпечити безпеку ведення бізнесу від внутрішніх і зовнішніх загроз. У цьому контексті систему можна охарактеризувати комплексом управлінських, страхових, правових, економічних, охоронних, режимних, судово-правових та інших заходів із захисту бізнесу від незаконних посягань, мінімізації або уникнення матеріальних та інших втрат [3].

Можна стверджувати, що рівноцінної значимості мають як процес формування, так і наступний процес – забезпечення економічної безпеки підприємства.

Формування системи економічної безпеки та створення її суб'єктів залежать від розмірів підприємства та його можливостей. Як правило, підприємства малого бізнесу користуються послугами зовнішніх спеціалізованих приватних підприємств (консалтингових, охоронних, детективних, тощо). Підприємства середнього бізнесу можуть користуватися комбінованою системою економічної безпеки, спираючись на можливість і ресурси власних підрозділів безпеки та, в міру необхідності, залучаючи зовнішні організації. Великим підприємствам доцільно створювати повноцінну систему економічної безпеки з власною службою та потужними ресурсами.

Варто зауважити, що поняття формування системи економічної безпеки підприємства передбачає максимально ефективне використання ресурсного потенціалу підприємства, створення адекватних організаційних структур, розробка відповідних механізмів і засобів реагування, що забезпечувало б стабільне функціонування підприємства на теперішньому етапі та стійкий розвиток у майбутньому.

Ресурсний потенціал підприємства – це сукупність матеріальних, нематеріальних, трудових, фінансових ресурсів, включаючи здатність робітників підприємства ефективно використовувати

названі ресурси для виконання місії, досягнення поточних та стратегічних цілей підприємства. Необхідно звернути увагу на те, що економічні можливості підприємства не можуть визначатися тільки наявністю перелічених ресурсів. В підприємстві обов'язково мають бути кадри робітників, які здатні привести до дії ресурси, забезпечити їх ефективне використання. Ресурсний потенціал підприємства можна охарактеризувати чотирма основними критеріями:

- реальними можливостями підприємства в той чи іншій сфері діяльності (включаючи і нереалізовані можливості);
- обсягом ресурсів як залучених, так і тільки підготовлених до використання у виробництві;
- здатністю кадрів (менеджерів) використовувати ресурси, вміння розпоряджатися ресурсами підприємства;
- формою підприємництва та відповідною організаційною структурою підприємництва.

Склад ресурсного потенціалу:

1) Матеріальні ресурси – це ресурси в натурально-речовинній формі, які використовуються у виробничій (господарчій) діяльності підприємства. До їх складу входять основні фонди та частка оборотних фондів.

2) Нематеріальні ресурси – це частина потенціалу підприємства, що приносить економічну вигоду протягом тривалого періоду і має нематеріальну основу одержання доходів. До них відносяться об'єкти промислової та інтелектуальної власності, а також інші ресурси нематеріального походження. Промислова власність – поняття, яке використовується для позначення виключного права на нематеріальні цінності: винаходи, промислові зразки, корисні моделі, товарні знаки і знаки обслуговування, фірмові найменування і вказівки походження або найменування місця походження товару, а також право по припиненню недоброякісної конкуренції. Інтелектуальна власність – юридичне поняття, що охоплює авторське право та інші права, що стосуються інтелектуальної діяльності в галузі виробництва, науки, програмного забезпечення, літератури і мистецтва. Інші нематеріальні ресурси: 1) «ноу-хау» – технологія виробництва, науково-технічні, комерційні, організаційні та управлінські знання, необхідні для функціонування виробництва. На відміну від секретів виробництва, «ноу-хау» не патентується, оскільки в значній своїй частині складається з певних прийомів, навичок і т.п. Поширення «ноу-хау» здійснюється насамперед за допомогою укладання ліцензійних договорів; 2) раціоналізаторська пропозиція – це технічне рішення, що є новим і корисним для підприємства, якому воно подано що передбачає зміну конструкції виробів, технології виробництва і застосовуваної техніки або зміна складу матеріалу. Його автору видається спеціальне посвідчення – підстава права на авторство і винагороду; 3) найменування місця походження товару. Відбиває назву країни (чи місцевості) для позначення виняткових властивостей товару, викликаних природними умовами, людсь-

кими факторами, національними особливостями, характерними для даного регіону; 4) «гудвіл» - визначає імідж (репутацію) підприємства (фірми);

3) Трудові ресурси підприємства – кількість робітників, зайнятих на підприємстві, та тих, хто входить до його складу за основною та допоміжною діяльністю.

4) Фінансові ресурси – сукупність грошових прибутків та надходжень, які знаходяться в розпорядженні підприємства для виконання фінансових обов'язків, здійснення витрат на відтворення підприємства та для стимулювання робітників. Фінансові ресурси дуже важливі як вихідний вид ресурсів для створення та діяльності підприємства, забезпечують процес виробництва, є неодмінною умовою безупинності процесу виробництва. В теперішній час, маючи достатню наявність на підприємстві основних фондів та кадрів, підприємства іноді не здатні працювати, тому що не мають необхідної суми готівкових грошових коштів (фінансових ресурсів).

5) Методи управління та організації ефективного використання ресурсів підприємства.

Отже, для забезпечення власної безпеки підприємство має такі засоби: *технічні* (охоронопожежні системи, відеоапаратура тощо); *організаційні* (створення спеціалізованих підрозділів чи структур, які забезпечуватимуть безпеку підприємства, а також система управління); *інформаційні* (комп'ютери, захисні мережі і сама інформаційна продукція, у т.ч. необхідна для прийняття рішень інформація); *фінансові*, без яких і функціонування системи безпеки буде неможливим; *правові* (у т.ч. розробка локальних правових актів з питань функціонування системи управління та забезпечення безпеки); *кадрові* (передусім, достатня кількість персоналу, який займається питаннями безпеки, його професіоналізм); *інтелектуальні* (залучення висококласних спеціалістів і науковців дозволяє запроваджувати нові системи безпеки). Варто зазначити, що ці засоби потребують комплексного поетапного застосування, а не одночасного запровадження. Активізація підприємством вищенаведених засобів у забезпеченні безпеки переводить їх у категорію методів, тобто способів дії. Таким чином, підприємство може застосовувати технічні, організаційні, інформаційні, фінансові, правові, кадрові та інтелектуальні методи.

Таким чином, у контексті необхідності забезпечення економічної безпеки підприємство, виходячи із власних потреб, специфіки і можливостей (ресурсів), використовує для цього усі наявні корпоративні ресурси, що обумовлює характер засобів і методів її забезпечення.

Методика формування системи економічної безпеки підприємства, згідно дослідженням О.Л. Коробчинського [3], включає такі етапи:

1) Вивчення специфіки бізнесу підприємства, сегмента, який воно займає на ринку, штатного розпису, а також знайомство з персоналом;

2) Аналіз зовнішніх і внутрішніх загроз економічній безпеці підприємства та вивчення інформації про кризові ситуації, їхні причини і шляхи

врегулювання;

3) Аудит наявних засобів із забезпечення безпеки й аналіз їх відповідності виявленим загрозам;

4) Моделювання нової системи економічної безпеки підприємства: розробка плану усунення виявлених під час аудиту недоліків; підготовка пропозицій щодо удосконалення системи економічної безпеки (у т.ч. створення служби безпеки на підприємстві, якщо такої не існувало, чи системи безпеки на її базі, визначення механізмів її забезпечення та розробка організаційної структури управління системою), розрахунок усіх видів необхідних ресурсів; планування щомісячних витрат на забезпечення функціонування системи економічної безпеки (бюджет);

5) Затвердження керівництвом моделі нової системи та бюджету на її утримання;

6) Етап формування нової системи економічної безпеки;

7) Оцінка ефективності сформованої системи, а також її удосконалення.

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає у тому, щоб гарантувати його стабільне функціонування і максимально можливу ефективність використання наявного потенціалу та його формування в перспективі. Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища. Таким чином, економічна безпека підприємства – це не застигле явище, а динамічний процес, який має маневрувати у відповідності до виявлених та прихованих загроз середовища існування.

На думку Є.Н. Волкова, модель системи забезпечення економічної безпеки підприємства, окрім формування наукового системного підходу до забезпечення економічної безпеки, повинна передбачати ще й механізми концентрації та маневрування силами і засобами згідно з визначеними цілями і завданнями з урахуванням змін у характері та інтенсивності загроз, що виникають. В інтересах забезпечення безпеки концентрація передбачає ефективніше використання сил і засобів та підвищення ефективності праці персоналу в цій сфері [2].

Під час створення системи забезпечення економічної безпеки організації С.М. Міщенко, з якою в принципі можна погодитися, пропонує дотримуватися таких етапів [4]:

— 1-й етап: виявлення загроз економічній безпеці організації;

— 2-й етап: визначення можливостей управління загрозами та механізмів протидії ним;

— 3-й етап: розроблення механізму прогнозування стану об'єкту, що є концентрацією економічних інтересів організації.

— 4-й етап: розроблення локальної нормативно-правової бази, що дає змогу упорядкувати функції із забезпечення економічної безпеки організації.

Гончаренко Л.П. та Куценко Е.С. вважають, що діяльність із забезпечення безпеки будується на чотирьох рівнях: країна, регіон, підприємство, особа. При цьому необхідно враховувати той факт, що рішення, які приймаються на рівні країни, поширюються і на нижчі рівні [6]. З такою думкою також можна погодитися, оскільки ефективність системи забезпечення економічної безпеки у такому випадку буде вищою. Це пояснюється тим, що можливості суб'єктів забезпечення економічної безпеки є різними, а їхнє поєднання та професійне використання дає синергетичний ефект.

Особливої актуальності набуває «проекування системи економічної безпеки» – поняття, яке відноситься не стільки до способів виконання проектування, скільки характеризує напрям управлінської діяльності на підприємстві. Виділення проектування як самостійного напрямку управлінської діяльності пов'язано з тим, що постановка та методи рішення задач при проектуванні системи економічної безпеки істотно відрізняються від виробничих або інших організаційних дій. Предметом проектування системи економічної безпеки є: формалізація процедур безпеки; створення структур і типізації процесів забезпечення безпеки; моделі, методи та алгоритми формування заходів захисту, мов, програм, банків даних і об'єднання їх в єдину систему економічної безпеки.

Під проектуванням системи економічної безпеки розуміється взаємодія творчих зусиль розробників, існуючого методичного інструментарію, можливостей обчислювальної техніки та накопичених даних для формування цілісної системи економічної безпеки, результатом діяльності якої є постійний розвиток і зростання промислової власності підприємства.

Проектування системи економічної безпеки – це процес створення опису, необхідного для побудови в заданих умовах ще не існуючого економічного механізму, на основі первинної формалізації стану керованого об'єкта. Таким чином, вихідним моментом проектування системи економічної безпеки виступає первинне її опис, представлене в заданій формі, – завдання на проектування. Виходячи з розглянутого змісту економічної безпеки як відтворення промислової власності в завданні на проектування системи економічної безпеки повинні бути відомості про існуючі технології, виробничі можливості, кадрової, ресурсної, фінансової забезпеченості, перспективи підприємства на ринку, – тобто повинні міститися параметри, що визначають функціонування системи економічної безпеки промислового підприємства.

Результатом проектування системи економічної безпеки включає є вихідна документація робочого проекту, яка включає:

- 1) Способи та засоби діагностики рівня економічної безпеки підприємства, алгоритми отримання та обробки даних, проведення моніторингу.
- 2) Опис використовуваних засобів захисту, способів їх застосування.

- 3) Інструкції персоналу по забезпеченню заходів економічної безпеки при здійсненні виробничо-господарської діяльності в нормальних умовах і в умовах виявленні небезпек і загроз економічній безпеці.

- 4) Опис результатів застосування засобів захисту та способи коригування їх застосування в залежності від отриманих ефектів.

- 5) Контрольні приклади і тести, які включають опис перевіряються функцій і параметрів безпеки, складу необхідних технічних засобів, вхідної інформації і результатів апробації.

- 6) Вартість і порядок впровадження системи економічної безпеки.

Послідовність зазначених вище етапів утворюють алгоритм проектування і впровадження системи економічної безпеки промислового підприємства. Розробка проектів систем економічної безпеки повинна здійснюватися кваліфікованими фахівцями не тільки в області економіки і фінансів, але також і в області маркетингу, управління, права, соціології та колективної психології. Реалізація цього підходу передбачає формування спеціальних організаційних механізмів функціонування системи економічної безпеки.

При побудові організаційної структури системи економічної безпеки слід виходити з двоїстої ряду інформаційних процесів, що забезпечують як основну виробничо-господарську діяльність, так і захищає її систему. З одного боку, отримання аналіз та аналіз критичних для підприємства даних в найбільшому обсязі виконується у фінансовій підсистемі підприємства, а значить має проходити в рамках останньої, всередині тієї організаційної структури, учасники якої забезпечують фінансову діяльність підприємства.

З іншого боку, система економічної безпеки вирішує ряд специфічних завдань по захисту підприємства, що вимагає не тільки упорядкувати і глибше аналізувати наявні дані, але і погоджувати їх з іншими показниками, виходячи з розроблених аналітичних процедур та взаємодії з юридичними, комерційними, економічними, ревізійними службами підприємства. Тому організаційні механізми системи економічної безпеки повинні носити інтеграційний характер і бути здатною вирішувати завдання спільними зусиллями кількох підрозділів. Таким вимогам відповідає проектна організаційна структура. В даному випадку служба економічної безпеки виступає як команда, створена з фахівців різних підрозділів, для здійснення складного проекту у встановлені терміни з заданим рівнем якості.

Висновки

Установлено, що особливої актуальності набуває створення системи формування і забезпечення економічної безпеки підприємства, під якою варто розуміти здатність підприємства ефективно функціонувати для досягнення своїх цілей за певних зовнішніх умов і їх змін у певних межах. Поняття формування системи економічної безпеки підприємства передбачає максимально ефективне вико-

ристання ресурсного потенціалу підприємства, створення адекватних організаційних структур, розробка відповідних механізмів і засобів реагування, що забезпечувало б стабільне функціонування підприємства на теперішньому етапі та стійкий розвиток у майбутньому.

Виділено проектування системи економічної

безпеки як самостійний напрямок управлінської діяльності, оскільки постановка та методи рішення задач при проектуванні системи економічної безпеки істотно відрізняються від виробничих або інших організаційних дій.

Список літератури:

1. Бендиков М.А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития / М.А. Бендиков // Менеджмент в России и за рубежом. – 2001. – №2. – С. 17-29.
2. Волкова Е.Н. Научно-методические аспекты обеспечения экономической безопасности промышленного комплекса : дисс. канд. экон. наук: спец. 08.00.05. – М., 2004. – 205 с.
3. Коробчинський Л.О. Методика формування системи економічної безпеки підприємства / Л.О. Коробчинський // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – №4 (94). – С. 41-45.
4. Мищенко С.Н. Система обеспечения экономической безопасности организации : дисс. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.05. – Ростов-на-Дону. – 2004. – 197 с.
5. Сенчагов В.К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие (книга четвертая) / Институт экономики РАН. – М. : ЗАО «Финстатинформ», 2002. – 128 с.
6. Управление безопасностью : учебн. пособие / Л.П. Гончаренко, Е.С. Куценко. – М. : КНОРУС, 2005. – 272 с.
7. Экономическая безопасность хозяйственных систем / Под ред. А.В. Колосова. – М. : РАГС, 2001. – 446 с.

Надано до редакції 20.04.2012

Філіппова Світлана Валеріївна / *Svitlana V. Filippova*
jackal@gmail.com

Дашковський Олексій С. / *Alexey S. Dashkovskyy*

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Система формування і забезпечення економічної безпеки підприємства [Електронний ресурс] / С.В. Філіппова, О.С. Дашковський // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2012. – № 2 (3). – С. 17-21. – Режим доступу до журн.: <http://www.economics.opu.ua/n3.html>